

Forslag om et nyt stx-fag: 'Etik, erkendelse og medborgerskab'

Ved udsigten til, at AT afvikles som fag i stx-gymnasiet, opstår der et tomrum. AT er det eneste fag i stx, der har fokus på tværfagligt arbejde med faguafhængige, almene spørgsmål og med at skabe helhedsforståelser hos eleverne. Afviklingen af AT er derfor også en afvikling af stx-gymnasiets enkeltstående mest almindelige og helhedsskabende fag. Et stx-gymnasium uden et sådant fag er et utidssvarende gymnasium, der bagudskuende tænker i fagopdeling, mens problemstillingerne i verden uden for vinduerne bliver stadig mere globale, grænseoverskridende og indviklet. En stadig mere kompleks verden udfordrer elevernes *almendannelse* og helhedsforståelse. Stx har således brug for et fag, der aktivt skaber helhedsforståelser hos eleverne. Men AT har sine store svagheder - særligt er det et problem, at faget ikke er et fast fag med en fast lærer og ugentlige moduler. For at videreføre det bedste fra AT - særligt helhedstænkningen og almindelsen i dén - foreslår vi to mulige modeller, hvor vi klart foretrækker model 1):

- 1) Et nyt obligatorisk fag på c-niveau, som kunne hedde "Etik, erkendelse og medborgerskab"
- 2) En integration af elementerne fra dette fag i fordybelsestiden (125 timer) og i elevernes forberedelse i 2.g og 3.g til SRP'en (begyndende efter aflevering af SRO i 2.g til aflevering af SRP i 3.g).

Vi foretrækker model 1, da den undgår ulemperne ved AT: opbrudte forløb/mangel på kontinuitet, forskellige lærere, det vanskelige i at etablere en fagtradition og en faglig identitet. Derfor bruger vi her kræfterne på at beskrive model 1).

Bevares AT, mener vi bestemt, at man bør integrere det forslag, som vi beskriver her, som en obligatorisk del af AT, så AT gives en klarere faglig fundering. (Læs evt. om problemerne med AT's faglige fundering i følgende artikel: [AT's babylonske forvirring](#)). Den mest optimale måde at placere de her skitserede elementer ville være i så stor en del som muligt af AT i 2.g. Det ville give eleverne gode forudsætninger for at træde ind i det meget udfordrende egentlige tværfaglige arbejde, som så kunne ligge i 3.g.

Fagets formål

Fagets formål er at styrke elevernes evne til at forstå og reflektere over den verden, vi lever i i dag. Faget er i modsætning til AT fokuseret på den aktuelle verden. Faget skal hæve sig op over de enkelte fag og arbejde tværfagligt med de nøgleproblemer, som præger verden aktuelt. Disse emner vil i sagens natur variere en anelse over tid, men nu er det emner som klima og miljø, krig og fred, kulturmøder, identitetsdannelse, kunstig intelligens, digital offentlighed, demokratispørgsmål og idealer som ytringsfrihed, frihed og retfærdighed. Det gælder også fænomener som terrorisme, flygtninge- og migrationsspørgsmålet, overvågning, magt og kontrol samt forholdet mellem tro og viden.

Det er med andre ord fagets store opgave at styrke helhedsforståelsen og almindannelsen i stx-gymnasiet ved at styrke elevernes evne til at reflektere over vor tids store spørgsmål. Almindelse indebærer i vores optik også en evne til problemløsning, til innovativt at udtænke handlingsanvisninger og til at handle i den globale verden. Derfor skal faget også have som formål ikke bare at forstå, men også at vurdere og innovere forslag til løsninger af vor tids udfordringer. Faget har altså tre niveauer:

- 1) Forståelse af verden og tidens nøgleproblemer
- 2) Vurdering af nøgleproblemerne: Hvad er der af fordele og ulemper ved et givent fænomen (fx en digital offentlighed)? Hvilke kriterier kan ligge til grund for en sådan etisk bedømmelse?
- 3) Innovation af løsninger på disse problemer.

Fagets indhold

Faget er som nævnt primært empirisk, men for at faget kan arbejde fagligt med alle tre niveauer, har det tre teoretiske hovedområder: etik, erkendelse og samfund & medborgerskab. Under erkendelse hører også spørgsmål om god videnskabelig praksis. Dette vil styrke uddannelsens studieforberedende del.

Arbejdet med de tre hovedområder skal forankres i konkrete, aktuelle problemstillinger og cases, "epokale nøgleproblemer", dvs. emner som berører os alle i en global verden. De forskellige faglige mål skal selvfølgelig i en endelig læreplan afstemmes mod hinanden og det forhold, at der er tale om et fag på C-niveau.

International Baccalaureate's fag Theory Of Knowledge (TOK) har bl.a. inspireret forslaget her. Det har en klar faglig identitet, hvor der ud over en omfattende etisk dimension opereres med to ben inden for det erkendelsesmæssige område: *areas of knowing* (fx human-, samfunds- og naturvidenskaberne, men også historie og kunst) og *ways of knowing* (fx fornuft, sansning, sprog). I de bestemmelser gemmer sig både hovedområde-tænkning, som vi kender fra AT, og basal videnskabsteori. I forlængelse af denne forståelse kunne man forestille sig følgende kernefaglige elementer i faget 'Etik, erkendelse og medborgerskab':

Etik: Hvad er rigtige og forkerte handlinger? Hvordan ved man, hvad der er det gode at gøre?

Her ville man arbejde med dominerende etiske positioner, fx

- regeletik,
- nytteetik,
- dydsetik,
- nærhedsetik

samt lære hvad der er karakteristisk for etisk argumentation.

Samfund & medborgerskab: Hvad er et godt samfund? Hvordan bør forholdet være mellem individer og mellem fællesskaber? Hvad er frihed? Hvad er retfærdighed? Hvad er medborgerskab? Og verdensborgerskab?

Her ville man forholde sig til epokale nøgleproblemer som

- demokrati
- digitalisering
- globalisering
- kulturelle forskelle
- migration
- individualisme
- magtforhold
- ytringsfrihed
- klima
- (u)frihed
- (u)lighed
- (u)retfærdighed
- offentlighed

Videns- og erkendelsesområder: Hvilke vidensformer og erkendelsesområder findes? Og hvilke erkendelsesmåder er typisk knyttet til områderne?

Her ville man arbejde med følgende:

- Teoretisk og praktisk viden
- Privat og offentlig viden
- Matematik og logik
- Naturvidenskab
- Humanvidenskab
- Samfundsvidenskab
- Tværfaglighed: transdisciplinaritet, interdisciplinaritet m.v.
- Historie
- Kunst
- Etik

Erkendelsesmåder: Hvordan får vi viden om verden, og hvad er fordele og ulemper ved hver af erkendelsesmåderne?

- Sansning
- Fornuft
- Følelse
- Sprog

- (Tro)
- (Fantasi)
- (Intuition)
- (Hukommelse)

Begrundelsesformer:

- Induktion
- Deduktion
- Abduktion

Videnskabens normer: Hvad er god videnskabelig praksis? Hvorfor er god videnskabelig praksis væsentlig for forskningsprocessen?

- Fællesskab og offentlighed
- Universalisme
- Uegennyttighed
- Systematisk skepsis

Innovation: Hvordan kan man løse grundlæggende globale og lokale problemer? Hvordan kan man skabe værdi for andre?

Her ville man kunne arbejde med følgende punkter:

- Erkendelse af, refleksion over og vurdering af almene problemer
- Inddragelse af andre fag/fagligheder
- Inddragelse af eksterne aktører
- Udvikling og vurdering af almene forbedringer (ofte af handlingsanvisende karakter)

Paradigmatisk eksempel

Ganske kort kunne man eksemplificere med et emne som digital offentlighed. Det kunne man behandle både inden for det erkendelsesmæssige, det politiske/samfundsmæssige og det etiske område. Hvad angår erkendelse, kunne man fx undersøge de diskussioner af HPV-vaccinen som flourer på nettet. Ledespørgsmål kunne være: Hvad er forskellen på privat og offentlig viden? Hvordan kan vi have tillid til offentlig viden? Hvor velbegrundet er den viden vi finder på nettet? På det etiske område kunne man undersøge nogle af de mange sager der har været om hævnporno. Ledespørgsmål kunne være: Hvilke bevæggrunde har de forskellige implicerede haft? Hvad er det etisk forkerte i sagerne? Hvordan bør man generelt opføre sig på nettet? På det samfundsmæssige område kunne man inddrage spørgsmål som: Hvad gør internettet ved vores samfund? Ved vores demokrati?

Innovativt kunne eleverne udarbejde en oplysende kampagner om HPV, retningslinjer for deling af materiale på nettet, eller lave små eksperimenter med direkte netbaseret demokrati.

Beskæftigelse med sådanne emner ville lære eleverne om centrale erkendelsesmæssige og etiske grundbegreber, og det ville give dem digital dannelse.

Opsummering

Hvis Almen studieforbereelse forsvinder fra STX, er der fare for, at nogle af de meget gode elementer, som faget skulle bære, også forsvinder. Et væsentligt mål med AT var at give eleverne en helhedsforståelse for den faglige forståelse af verden, som det samlede sæt af videnskabelige discipliner er udtryk for. I stedet for at synke ned i fagidioti skulle eleverne løftes op til en indsigt i, hvad der er særkendet ved de forskellige fag set i relation til hinanden: Hvad bidrager de enkelte fag med? Hvad er videnskabelighed overhovedet for en størrelse? Hvilken rolle spiller den menneskelige viden i menneskets historie? Hvordan kan fagenes viden bruges til at løse problemer vi står over for?

Skal vi lære eleverne at tænke ud af boksen, som mange med god grund gerne vil, skal vi først lære dem at tænke. Det er en daglig erfaring i filosofifaget, at når eleverne enten løfter sig generaliserende og tværfagligt reflekterende over givne problemstillinger eller søger i dybden til problemernes rødder, så skabes der netop den slags tankemæssigt overblik og overskud, som er nøglen til fantasi, kreativitet og originale løsningsforslag på udfordringer, vi står over for. Når man som elev kan det, oplever man også at besidde en myndig modenhed, som giver overskud til at blande sig i ting og være noget for andre. Sådant et overskud ville det være dejligt at give eleverne inden for rammerne af et nyt fag, som forholder sig til de allermest centrale problemer, der møder os som nation i en global menneskehed.

Venlig hilsen

Jan Maintz Hansen, lektor, Virum Gymnasium

Anders Ølsgaard Larsen, uddannelsesleder, Aarhus Katedralskole

Mads Rangvid, cand. mag, lektor, Gladsaxe Gymnasium

Mikkel Gulddammer Sparsø, lektor, Virum Gymnasium

Jeanette Hougaard Sørensen, formand for Filosofilærerforeningen for Gymnasiet og HF, lektor, Aalborg handelsskole